

جستاری در کارکرد سازمان بازرسی کل کشور

زهرا زارعی^۱

چکیده

از آن جایی که سوء مدیریت و فساد اداری و مالی در دستگاه های اداری و اجرایی عامل مؤثری در ایجاد نارضایتی میان مردم و تضعیف پایه های حکومت در هر جامعه ای محسوب می شوند، لذا بهترین روش مبارزه بابتی قانونی و سوء جریان در اداره امور کشور و مؤثرترین تدبیر برای پیش گیری از بروز جریان ناسالم اداری، وجود نظارت مستمر و ایجاد نهاد های خاص نظارتی در کشور است. نهاد های نظارتی و بازرسی در کشور تضمین کننده سلامت دستگاه های اداری و دولتی است. یکی از انواع نظارت ها بر عملکرد دولت، نظارت قضایی و اداری از طریق سازمان بازرسی کل کشور می باشد. این نهاد، به موجب اصل ۱۷۴ قانون اساسی، نظارت بر حسن و صحت اجرای قوانین در دستگاه های اداری را بر عهده دارد. این سازمان به عنوان یک دستگاه ضد فساد و حافظ حقوق شهروندی و تضمین کننده سلامت حاکمیت دستگاه های اجرایی و اصلاح اقتدار آن ها محسوب می شود، معیارها و شرایطی جهت تحقق نظارت تامه آن وجود دارد که این شرایط را می توان در چند مقوله ماهیت، ساختار و کارکرد های سازمان بازرسی کل کشور مورد تحلیل و بررسی قرار داد.

واژگان کلیدی: سازمان بازرسی کل کشور، نظارت قضایی و اداری، حقوق شهروندی

مقدمه:

نظارت به مجموعه فعالیت‌هایی اطلاق می‌شود که با هدف تضمین موفقیت یک رفتار معین انجام می‌پذیرد. هر چه اهمیت یک نهاد بیش تر باشد، اقدام‌های کنترلی آن با دقت بیش تری تدوین و اجرا می‌شود تا ضریب اطمینان رفتار تا سرحد امکان ارتقا یابد. به همین دلیل، کنترل و نظارت بر عملکرد سازمان‌های اداری و عمومی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. نظارت بر دستگاه‌های اداری، یکی از مسایل مهم حقوق عمومی است. کنترل اداره باید به گونه‌ای باشد که بتوان به آسانی، اعمال و فعالیت‌های اداره را با قوانین، روش‌ها و خط‌مشی‌هایی که از طرف هیأت حاکمه و قدرت سیاسی وضع شده است مطابقت داد و از صحت اجرای آن اطمینان حاصل کرد و بدون نظارت و کنترل هیچ سازمانی به اهداف خود نخواهد رسید و دیر یا زود به ورطه سقوط گرفتار خواهد شد. بنابراین رکن اصلی وظایف مدیریت که تضمین‌کننده سلامت و صحت عملکرد سازمان نیز هست نظارت و کنترل می‌باشد اصولاً یکی از ابزارهای مهم در جهت حفظ و رعایت حقوق شهروندان و کنترل تخلفات و کاهش فساد و ایجاد عدالت اداری، نظارت و بازرسی است که این امکان را به مدیران اجرایی می‌دهد تا بتواند نسبت به اجرای هر چه بهتر حقوق شهروندان اقدام کند و احیاناً نارسایی‌هایی را که در این زمینه ممکن است بروز و ظهور کند با بازرسی دستگاه‌های دست‌اندر کار و اعمال نظارت بر آن‌ها به موقع رفع کند. در این میان استقلال دستگاه‌های بازرسی و نظارتی از جمله مهم‌ترین ویژگی‌های لازم برای دارا بودن یک سیستم نظارتی و کنترلی قوی و مناسب در کشور محسوب می‌شود زیرا، لازمه نظارت مؤثر خروج نهاد ناظر از روابط سلسله‌مراتبی حاکم بر آن سازمان می‌باشد. علاوه بر این داشتن نیروهای متعهد، کارا، متخصص و با تجربه و همچنین داشتن ضمانت اجرای لازم برای تحقق نتایج بازرسی‌ها و پیشنهادات ارایه شده از سوی دستگاه‌های نظارتی نیز در زمره ویژگی‌های یک سیستم کنترل قوی و مناسب قرار می‌گیرد.

هر چند که تظلم خواهی مردم ماهیت قضایی دارد، ولی بارها اتفاق افتاده است که مردم از عدم توجه به خواسته‌های برحقشان از مراجع مربوطه مأیوس شده و فریاد خویش را راهی محافل و مجالس عام کرده‌اند. این فریادخواهی نه تنها ممکن است در مقابل ستم فردی باشد، بلکه می‌تواند در برابر یک ستم اجتماعی از سوی مردم اعمال شود (هاشمی، ۱۳۸۶، ص ۱۶۲). تظلم خواهی غیر قضایی همواره در ایران وجود داشته است مثلاً برخی اوقات، فرد تظلم دیده، ظلمی را که بر او رفته است در مسجد بیان می‌داشته و با این کار دست به احقاق حق خود می‌زده است (همان، ص ۱۶۳). درست است که چنین تظلم خواهی الزامات سفت و سختی را در پی ندارد اما بی‌نتیجه و بی‌فایده نیز نمی‌باشد؛ زیرا با علنی شدن مسایل، طرف شکایت سعی خواهد کرد که با واکنش مثبت و جبهه خود را در انظار حفظ کند. در نظام حقوقی کشورمان علاوه بر نظارت قضایی بر اعمال و اقدام‌های

دستگاه های اداری، یک نوع نظارت غیر قضایی (نظارت قضایی و اداری) نیز پیش بینی شده است (طباطبایی مومنی، ۱۳۸۸)، ۱۸۲ نمونه ای از این مورد را می توان اصل ۱۷۴ قانون اساسی و سازمان بازرسی کل کشور دانست. این اصل قانون اساسی را می توان به عنوان یکی از شاهکارهای قانونگذار اساسی در زمینه حقوق ملت و شهروندان به شمار آورد.

منبعث از این اصل، سازمان بازرسی کل کشور زیر نظر قوه قضاییه موظف است، علاوه بر حسن جریان امور و اجرای دقیق قوانین در دستگاه های اداری، ضعف هایی را که در اجرای قوانین در سیستم اجرایی وجود دارد مشخص کند و آن را به مقامات و مسولین منعکس کند تا بهترین راه حل را برای آن ارایه دهند. این نهاد به شکایات شهروندان علیه سوء عملکرد و تخلفات دستگاه های دولتی و عمومی رسیدگی می کند و نتایج رسیدگی خود را در قالب هایی همچون صدور توصیه نامه و گزارش ها به نهادهایی که قانون مشخص کرده ارایه می دهد و تصمیمات آن فاقد قوه لازم الاجرا است ولی این تصمیمات می تواند منجر به تصمیمات قضایی و سیاسی علیه مقام ها و نهادهای خاطی گردد و از طرق دیگری اشخاص و نهادهای متخلف را مجبور به اجرای تصمیماتش می کند و ویژگی دیگر این نهاد استقلال آن است. با توجه به این مطالب، مقاله حاضر سازمان بازرسی کل کشور را از حیث ماهیت، ساختار، کارکردهای آن مورد بررسی قرار می دهد.

تدیین مفاهیم:

مفهوم نظارت:

از نظر لغوی کلمه نظارت به فتح و کسر نون به کار می رود و ریشه آن «نظر» است. نظر در لغت به معنی مشاهده، تأمل و تفکر در چیزی آمده است. «نظر» در معانی دیگری نظیر مهلت، انتظار، حکم و فصل دعوی نیز به کار رفته است. کلمه ناظر نیز از همین ریشه است و به معنی نگاه کننده، چشم، مراقب و نگهبان استعمال شده است. از نظر لغوی، نظارت در ادبیات فارسی به «مراقبت، تحت نظر و دیده بانی داشتن بر کاری است» (دهخدا، ۱۳۸۵، ۳/۲۰۵).

از نظر اصطلاحی نظارت را به صورت های گوناگون تعریف کرده اند که به برخی از این تعاریف اشاره می شود: به نظر «استونر» کنترل و نظارت عبارت است از: فعالیتی منظم که ضمن آن نتایج مورد انتظار در قالب استانداردهای انجام عملیات معین شده و سپس سیستم دریافت اطلاعات طراحی می شود. عملیات پیش بینی و انجام شده با هم مقایسه می گردند تا اختلاف و انحراف ها ارزیابی و میزان اهمیت آن ها مشخص شده و سرانجام اصلاحات لازم برای تحقق هدف ها و ماموریت های سازمان، صورت پذیرد (دادگر، ۱۳۸۰، ص ۱۲۷) و یکی از نویسندگان کشورمان، نظارت را تطبیق فعالیت های یک مؤسسه با اهداف تعیین شده طبق موازین قانونی و همچنین انطباق فعالیت های مردم با موازین قانونی و نظم اجتماعی تعریف کرده است (انصاری، ۱۳۸۶، ص ۱۴۹).

نظارت فعالیت است که ضمن آن عملیات پیش بینی شده با عملیات انجام شده مقایسه می شوند و در صورت وجود اختلاف و انحراف (بین آنچه باید باشد و آنچه هست) به رفع و اصلاح آن اقدام می شود (صادقی ۱۳۸۳، ص ۱۸۵).

یکی از نویسندگان، نظارت را براساس بینش الهی بدین شرح تعریف نموده است: مراقبت و زیر نظر قرار دادن نیروی انسانی و کارها به منظور حفظ سلامت نیروی انسانی و مطلوبیت کارها است (میرمحمدی، ۱۳۸۳، ص ۱۲).

بنابراین در تعریفی جامع می توان گفت نظارت عبارت است از: استفاده از راهکارهای علمی و مهارت های عملی برای بررسی انطباق فعالیت ها با قوانین و مقررات مورد عمل و کفایت آن ها به منظور ارزیابی میزان تحقق اهداف، پی بردن به نقاط ضعف و قدرت عملگردها، ارائه راه حل های اصلاحی و افزایش بهره وری (صفرخانی، ۱۳۸۸، ص ۵۶).

مبانی و فلسفه نظارت:

حکومت از یک سلسله نهادهای اساسی و دستگاه های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی تشکیل شده که هر کدام در حوزه مسوولیت ها و اختیارات قانونی خود، اعمال گسترده و متفاوتی را انجام می دهند و این نهادها با در اختیار داشتن بیشترین امکانات و وسایل و منابع مالی و انسانی قسمت اعظم قدرت و زمامداری را اعمال می نماید لذا زمینه انحراف و سوءاستفاده از اختیارات قانونی در آن ها به مراتب بیش تر است به همین دلیل کنترل قدرت این دستگاه ها و نظارت دقیق و مستمر بر اعمال آن ها اهمیت و ضرورت دارد. حال چرایی و فلسفه نظارت بر اعمال دولت را بدین صورت می توان برشمرد:

۱- نظارت بر اعمال حکومت در توسعه سیاسی و ایجاد بینش و شعور سیاسی در مردم و در نتیجه، ارتقای کیفی هم سویی بین مردم و دولت تأثیر مستقیم دارد به گونه ای که سطح همکاری های بین مردم و نهادهای دولتی گسترش یافته و مردم با آگاهی که نسبت به اعمال کارگزاران و نهادهای حکومتی به دست می آورند در رفع عیوب و پیشرفت مسوولیت های دولت همکاری و همراهی می نمایند در حالی که بدون نظارت چنین انتظاری رانمی توان داشت (موسی زاده، ۱۳۹۰، ص ۱۶۳).

۲- جلوگیری از استبداد، فساد سیاسی و خود کامگی سران و کارگزاران حکومتی از طریق نظارت بر اعمال دولت مردان و افشای عملکرد خود کامگان و فساد کارگزاران که در مبارزه برای حفظ سلامت نظام سیاسی اجتناب ناپذیر می باشد. بی گمان در نظام های مردم سالار، مراقبت و نظارت دایمی بر اعمال دولت مردان و فعالیت های قدرت طلبانه صاحبان زر و زور ضرورت حیاتی داشته و نتیجه آن می تواند در پیش گیری از شکل گیری گونه های استبداد مؤثر و نقش آفرین باشد (همان، ص ۱۶۴).

۳- توسل به مشروعیت سیاسی پایدار که مطلوب هر نوع نظام سیاسی است. نظارت با مکانیزم‌های گوناگون، عملکرد حاکمان را در منظر و چشم‌انداز مردم قرار می‌دهد تا به یکی از دو حالت رضامندی و ناخوشنودی دست بیابند و دولت‌ها با احراز ناخوشنودی ملت‌های خود، تلاش در جلب رضایت عمومی نموده و مشروعیت سیاسی خود را تضمین می‌نمایند. بی‌گمان مشروعیت دولت‌ها در ابتدا با آراء عمومی دست‌یافتنی است. لکن دولت‌ها در ادامه حیات خود به مشروعیت پایدار نیاز دارند و ممکن است به رغم داشتن پشتوانه آراء مردمی، به علت کوتاهی‌ها و یافساد، در معرض ناخوشنودی و یا خشم ملت قرار گیرند و تداوم مشروعیت آنان دچار خدشه و چالش شود. نظارت مداوم بر اعمال حکومت این امکان را فراهم می‌سازد که دولت‌ها با توجه به کاستی‌ها، خود را برای جلب رضایت عمومی آماده نمایند و از این طریق به مشروعیت خود تداوم بخشند (عمید زنجانی و موسی زاده، ۱۳۸۹، ص ۴۹).

۴- پیشگیری از تجاوز به آزادی‌ها و حقوق عمومی در برخورد با اقتدار دولت، به طوری که موازنه بین آزادی‌ها و حقوق ملت از یک سو و اختیارات و اقتدار دولت از سوی دیگر برقرار و حقوق ملت در روند اعمال اقتدار دولت مورد تجاوز قرار نگیرد. هر چند راهکارهایی چون تفکیک قوا یا استقلال قوا در ایجاد تعادل و موازنه سیاسی و حفظ و حراست از آزادی‌ها و حقوق عمومی در قانون اساسی پیش‌بینی می‌شود لکن برای محدود کردن آن بخش از اعمال حکومت و رفتار دولت مردان که بر آزادی‌های فردی و حقوق اجتماعی شهروندان آسیب می‌رساند باید تمهیدات دیگری چون رسیدگی در دستگاه قضایی پیش‌بینی شود که خود در عمل نیاز به نظارت بر اعمال حکومت دارد. بدین جهت است که در مقابل وظیفه حفظ آزادی‌ها و حقوق عمومی که بر عهده قوه قضاییه است سازمان بازرسی کل کشور پیش‌بینی شده تا نظارت در خدمت قضاوت قرار گیرد (همان، ص ۵۱).

غیر از دلایل عقلی و منطقی پیش‌گفته از جمله می‌توان استدلال کرد که از جهت نقلی و با ارجاع به سیره معصومین (ع)، حاکم اسلامی موظف است که برای اعاده حکومت مطلوب، به سیره سیاسی علوی و ... تاسی کند که از جمله نکات مثبت حکومت علوی نظارت آن حضرت و مسوولان رده بالا بر زیر دستان و سایر نیروهای تحت امر بوده است. چنان که در نامه حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) به مالک اشتر نخعی زمانی که وی را به عنوان والی مصر و اطراف آن معرفی فرمودند، آمده است که: «همه کارهای کار گزاران را تحت نظر بگیر و بازرسان مخفی از میان مردمانی که اهل صدق و وفا هستند بر آنان بگمار زیرا تحت نظر قرار دادن پنهانی امور کار گزاران آنان را وادار به حفظ امانت و مدارا با رعیت می‌نماید و معاونان خود را با دقت کامل زیر نظر بگیر در آن هنگام که کسی از آنان دست به خیانت گشود و این خیانت را اخبار بازرسان مخفی تأیید کردند از جنبه شهادت به آن اخبار اکتفا نموده و کیفر بدنی را برای او اجرا کن و آن چه را که به

دست آورده از او بگیر و او را به موقعیت ذلت و خواری بکشان و با نشان خیانت او را مشخص نما و ننگ تهمت را بر گردنش بیاویز» (علامه جعفری (ره)، ۱۳۷۹، ص ۹۵۸ و ۹۶۰).

سازمان بازرسی کل کشور:

اولین نهاد نظارتی قضایی و اداری در ایران، را باید «دفتر بازرسی کل کشور» دانست که در سال ۱۳۱۵ هجری شمسی، با تصویب قانون اصلاح قسمتی از قانون اصول تشکیلات عدلیه، تحت ریاست وزیر دادگستری ایجاد شد. به موجب ماده ۶ آن، دفتر بازرسی کل کشور از دفاتر اختصاصی وزیر عدلیه شمرده شد. در سال ۱۳۲۲، وزیر دادگستری طی بخشنامه ای به واحدهای مربوطه ابلاغ کرد که نظارت خود را در امر بازرسی کل کشور از طریق مدیر کل کشور و امور دادرها اعمال خواهد کرد. بدین ترتیب امور بازرسی کل کشور تحت ریاست وزیر دادگستری انجام می شد تا آنکه در تاریخ ۱۴ اسفند ماه سال ۱۳۳۳، لایحه اصلاح قسمتی از قانون اصول تشکیلات دادگستری و استخدام قضات در کمیسیون مشترک مجلسین به تصویب رسید که مواد ۷الی ۱۳ این قانون در مورد بازرسی کل کشور است.

در سال ۱۳۴۷، قانون تشکیل سازمان بازرسی شاهنشاهی مشتمل بر ۱۴ ماده و ۲ تبصره به تصویب مجلس رسید. به موجب این قانون، اداره کل بازرسی کل کشور به اداره کل بازرسی وزارت دادگستری که وظیفه آن منحصر آ رسیدگی به امور قضایی و اداری دادگستری بود تبدیل و سایر وظایف اداره کل بازرسی کشور به عهده سازمان بازرسی شاهنشاهی محول شد. مطابق ماده یک قانون مذکور سازمان بازرسی شاهنشاهی تحت نظارت شخص شاه بود و نخست وزیر، مسوول امور مربوط به این سازمان در مجلسین گردید، تعیین رئیس سازمان به فرمان شاه صورت می گرفت.

پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی در ایران، سازمان بازرسی شاهنشاهی منحل و مطابق لایحه قانونی سازمان بازرسی کل کشور مصوب ۱۳۵۷/۱۲/۷ اولین سازمان بازرسی کل کشور تشکیل شد. به موجب این لایحه که مشتمل بر ۱۰ ماده و ۲ تبصره بود، سازمان بازرسی تحت ریاست وزیر دادگستری انجام وظیفه می نمود و عمدتاً این وظیفه به یکی از معاونان او به نام سرپرست سازمان محول گردیده بود. لایحه مزبور که به طور رسمی سازمان بازرسی شاهنشاهی و اداره کل بازرسی دادگستری را منحل اعلام کرد، با الهام از قانون مربوط به اداره کل بازرسی کل کشور مصوب سال ۱۳۳۳ و مقرراتی شبیه به آن تنظیم شد و آیین نامه ی اجرایی آن نیز در جلسه مورخ ۱۳۵۷/۶/۵ هیأت وزیران دولت موقت جمهوری اسلامی ایران در ۱۹ ماده به تصویب رسید. آشفستگی های اداری پس از پیروزی انقلاب اسلامی که نشأت گرفته از آثار قهری هر انقلاب بوده و جو حاکم بر دستگاه های دولتی و وابسته به آن ها در آن زمان، قدرت هر گونه اقدام مؤثر و تحرکی را از این سازمان سلب نمود تا اینکه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که در تاریخ

۱۳۵۸/۸/۲۴ به تصویب مجلس خبرگان رسید و موجودیت قانونی این سازمان به قوه قضاییه که قوه ای مستقل است محول شد سپس با تصویب قانون و آیین نامه اجرایی آن، سازمان بازرسی کل کشور عملاً فعالیت خود را آغاز نمود.

بر اساس اصل ۱۷۴ قانون اساسی، سازمان بازرسی کل کشور تحت نظر قوه قضاییه مسوولیت نظارت بر حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین در دستگاه های اداری کشور را بر عهده دارد و به عنوان یک دستگاه ضد فساد و حافظ حقوق شهروندی و تضمین کننده سلامت حاکمیت دستگاه های اجرایی و اصلاح اقتدار آن ها محسوب می شود.

این نهاد با توجه به قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور و آیین نامه اجرایی قانون مذکور، موظف به بازرسی و نظارت مستمر بر کلیه وزارتخانه ها و ادارات و امور اداری و مالی دادگستری، سازمان ها و دستگاه های تابعه قوه قضاییه و نیروهای نظامی و انتظامی و شرکت های دولتی و شهرداری ها و مؤسسات وابسته به آن ها و دفاتر اسناد رسمی و مؤسسات عام المنفعه و نهادهای انقلابی و سازمان هایی که تمام یا قسمتی از سرمایه یا سهام آنان متعلق به دولت است یا دولت به نحوی از انحاء بر آن ها نظارت یا کمک می نماید، می باشد؛ این نهاد نحوه عملکرد و رفتار مسوولان از حیث اصول مدیریت، استفاده از منابع، ایجاد تحول و بکارگیری فناوری های نوین در جهت تسریع و تسهیل در امور و نیز صحت عمل، حسن شهرت، انضباط، مسوولیت پذیری و پاسخگویی، رعایت حقوق مردم و اخلاق حرفه ای و شئون اسلامی را بررسی می نماید. همچنین بررسی اوضاع عمومی و اجتماعی اعم از آن که مربوط به تمام یا بخشی از کشور یا یک منطقه باشد از قبیل پیشرفت اجرای برنامه های توسعه بخشی، استانی و ویژه، رشد اقتصاد ملی، سرمایه گذاری، رقابت پذیری، اشتغال زایی، تراز تجاری، فاصله دهک های اجتماعی، امنیت قضایی، امور انتظامی، حقوق شهروندی و حفظ محیط زیست در حدود وظایف و مأموریت های دستگاه های مشمول بازرسی را نیز بر عهده دارد. این بازرسی که عمده فعالیت های سازمان را در بر می گیرد در قالب برنامه سالیانه با استفاده بهینه از منابع و امکانات موجود مبتنی بر پایه های علمی و شناخت کامل از نیازها و شرایط حاکم بر کشور صورت می گیرد.

این نهاد علاوه بر بازرسی مستمر می تواند به شکایات اشخاص علیه سوء مدیریت یا سوء عملکرد دستگاه های اجرایی رسیدگی کند و نهادها و سازمان های تحت صلاحیت خود را مجبور به پاسخگویی کند و در نهایت گزارش بازرسی خود را که حاوی پیشنهادهای اصلاحی است به مقام هایی چون رهبری، رییس قوه قضاییه، رییس جمهور و وزیر ذی ربط ارسال و چنانچه به وقوع تخلف یا جرمی برخورد نماید، به مراجع صالح قضایی یا اداری اعلام نماید. تصمیماتی که این سازمان اتخاذ می کند فاقد قدرت لازم الاجرا است و از طرق دیگری که در ادامه خواهد آمد اشخاص و نهادهای متخلف را مجبور به اجرای تصمیماتش می کند.

بررسی ساختار، ماهیت و کارکردهای سازمان بازرسی کل کشور:

بند اول - از نظر سند تأسیس:

طبق اصل ۱۷۴ قانون اساسی سازمانی به نام «سازمان بازرسی کل کشور» زیر نظر قوه قضاییه تشکیل می شود که حق نظارت نسبت به حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین در دستگاه های اداری را برعهده دارد. بنابراین این نهاد مشروعیت خود را از بالاترین سند قانونی کشور «قانون اساسی» دریافت کرده است علاوه بر آن، مجلس نیز قوانینی را پیرامون حدود اختیارات و وظایف این سازمان به تصویب رسانده است. با توجه به اینکه هدف مقنن از تأسیس این سازمان تضمین حقوق شهروندان در برابر ادارات دولتی از طریق نظارت قضایی و اداری بر آن است و با این وصف نهادهای قضایی چون دیوان عدالت اداری از شمول مصادیق این نهاد نظارتی خارج است. علاوه بر این حوزه نظارت این نهاد محدود به اداره های دولتی است و شامل مؤسسات بخش خصوصی نمی شود به موجب بند «د» ماده ۴ آیین نامه اجرایی قانون تشکیل سازمان بازرسی، نظارت شامل مؤسسات و بنگاه های خصوصی نمی شود که از وجوه عمومی استفاده نمی کنند. بر اساس مفهوم مخالف این ماده، اگر بخش خصوصی از وجوه عمومی استفاده کند، مشمول نظارت این سازمان قرار خواهد گرفت. علاوه بر نظارت مستمر بر عملکرد دولت، به تظلم خواهی شهروندان هم رسیدگی می کند همان طور که در ماده ۱۲ آیین نامه اجرایی قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور مصوب ۱۳۸۷/۱۲/۲۷ پیش بینی شده است که: سازمان می تواند با شکایت های اشخاص، در خصوص سوء جریان اداری و مالی و نقض قوانین و مقررات دستگاه های اداری رسیدگی نماید؛ ضمناً باید توجه داشت که این نهاد، یک نهاد تعقیب تمام عیار، مثل دادسرا نیست بلکه در نهایت می تواند مثل ضابطین قضایی صرفاً بخشی از فرایند تعقیب، یعنی جمع آوری و ارائه دلایل را انجام دهد و پس از بازرسی حق مواخذه و مجازات متخلفین از قانون را ندارد بلکه بر اساس قاعده جدایی مقام تعقیب از مقام قضایی باید متخلفان از قانون را به مراجع قانونی یعنی مراجع قضایی یا انتظامی، معرفی نماید.

بند دوم - از حیث استقلال نهادی:

بنابر تعاریف موجود از نهاد نظارتی، استقلال این نهاد یکی از ویژگی های عمده و اصلی این نهاد به شمار می آید این موضوع کاملاً بدیهی است که نهادی که دست به رسیدگی به شکایات شهروندان علیه مقام ها و نهادهای عمومی دولتی می زند الزاماً باید دارای استقلال کامل باشد؛ زیرا استقلال نهاد ناظر از اداره، مهم ترین تضمین صیانت از حقوق اداره شوندگان در برابر اداره است و آنچه بیش از هر چیز در تضمین این استقلال نقش دارد، استقلال ارگانیک این نهاد از اداره است. به این مفهوم که سازمان تحت تصدی نظارتی از سازمان های تابعه اداره تحت نظارت نبوده و در نتیجه اجبار سلسله

مراتبی قادر به تأثیر گذاری بر اقدام های این نهاد نباشد و بتواند صلاحیت خود را کاملاً بی طرفانه و منصفانه اعمال کند. شناسایی استقلال ارگانیک برای نهاد نظارتی مستلزم استقلال این نهاد در انتصاب یا استخدام اداره کنندگان ارشد و بازرسان مربوطه (استقلال اداری) و پیش بینی بودجه مستقل در قانون بودجه هم شأن با سازمان های مستقل (استقلال مالی) و مصونیت در خصوص متصدیان می باشد. حال هر کدام از این معیارها را برای سازمان بازرسی کل کشور مورد بررسی قرار می دهیم (گرچی، بابایی، ص ۱۴۹).

همان طور که گفته شد نهاد نظارتی باید دارای استقلال ارگانیک، هم نسبت به سازمان های تحت صلاحیت و هم نسبت به نهاد مؤسس خود باشد؛ اما سازمان بازرسی کل کشور به عنوان یکی از ارکان وابسته به قوه قضاییه از استقلال خاصی در برابر بخش عظیمی از اداره های تحت صلاحیت خود یعنی دستگاه های اداری قوه مجریه و مقننه بهره مند می باشد و به موجب اصل ۱۵۶ قانون اساسی قوه قضاییه، قوه ای مستقل است و استقلال در این اصل به این معنی است که این قوه در برابر هیچ یک از قوای دیگر دارای مسوولیت قضایی یا سیاسی نیست. حال با توجه به اطلاق عبارت «دستگاه های اداری» در اصل ۱۷۴ قانون اساسی، نظارت سازمان شامل دستگاه های اداری قوه قضاییه نیز می شود. لذا، سازمان بازرسی کل کشور به عنوان سازمانی وابسته قوه قضاییه در برابر قوای مجریه و مقننه موظف به پاسخگویی نمی باشد و دارای استقلال است. اما در عین حال همین وابستگی ارگانیک سازمان بازرسی به قوه قضاییه هم در بعد اداری و هم مالی می تواند موجب تقلیل نظارت سازمان بازرسی کل کشور به نظارت سلسله مراتبی (داخل) شود.

بر اساس ماده ۴ قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور، رئیس سازمان توسط رئیس قوه قضاییه از میان قضات شرع و یا قضاتی که دارای رتبه ۱۰ یا ۱۱ قضایی باشند تعیین می شود. رئیس سازمان می تواند یک نفر قائم مقام برای خود از میان قضات با صلاحیت انتخاب کند که با پیشنهاد و تصویب رئیس قوه قضاییه تعیین می گردد، همچنین می تواند به تعداد لازم معاون داشته باشد. بنابر ماده مذکور سازمان بازرسی کل کشور را از لحاظ سازمانی نمی توان مستقل دانست اما از بعد استقلال اداری قانونگذار عادی امتیازاتی را به این نهاد واگذار کرده است که به استقلال اداری سازمان بازرسی کمک می کند به عنوان مثال: نظارت و بازرسی توسط بازرسان یا هیأت های بازرسی به عمل می آید که از بین اشخاص واجد صلاحیت، توسط رئیس سازمان و یا مقام های مجاز از طرف وی تعیین می شوند و رئیس هیأت بازرسی از بین دارندگان پایه قضایی یا متخصصین و کارشناسان برجسته و مورد اعتماد تعیین خواهد شد. مهم تر اینکه هیأت بازرسی می تواند برای انجام اظهار نظر کارشناسی حسب مورد از کارشناسان سازمان و یا خارج از سازمان اعم از کارشناسان دستگاه های اداری کشور، رسمی و غیررسمی استفاده نماید. انجام هرگونه نظارت و بازرسی، مستلزم صدور حکم مأموریت از سوی رئیس سازمان یا مقام مجاز از طرف ایشان خواهد بود. در احکام مأموریت قلمرو محیطی،

زمانی و موضوعی بازرسی و مدت آن صریحاً تعیین می شود. اما بازرسی از دادگستری و دیگر نهادها و سازمان‌های وابسته به قوه قضائیه با اجازه و موافقت ریاست قوه قضائیه انجام می گیرد. از حیث مالی، بودجه سازمان در بودجه کل کشور تحت ردیف مستقل ذیل ردیف دادگستری منظور و یک پنجم آن خارج از شمول محاسبات عمومی و سایر مقررات صرف خواهد شد. اما از این حیث مصونیت امتیاز خاصی برای مقام‌ها و بازرسان سازمان بازرسی پیش بینی نشده است با اینکه وظیفه خطیر نظارت بر عملکرد دولت می تواند زمینه ساز ایجاد انواع تهدیدها و پرونده سازی‌ها باشد. از این رو، جهت تضمین استمرار تصدی مناصب، شایسته است تا انواع مصونیت‌های خاص در خصوص متصدیان این نوع نظارت پیش بینی شود. با این حال، با توجه به اینکه رییس و بخشی از مقام‌های این نهاد از دارندگان پایه قضایی هستند صرفاً این دسته از مأمورین، از امتیازات اصل منع عزل قضات که در اصل ۱۶۴ قانون اساسی به آن تصریح شده است بهره مند خواهند بود.

بند سوم- از حیث رسیدگی فراقضایی:

شکل رسیدگی این نهاد نظارتی به شکایات شهروندان و تخلفات دستگاه‌های دولتی به روش فراقضایی انجام می گیرد بدین معنی که اهداف کلاسیک این نهادها نظارت بر اعمال اداره‌های دولتی و بهبود آن‌ها و افزایش مسوولیت ارگان‌ها در برابر عموم شهروندان از راه‌های گفت و شنود بین آن‌ها و پاسخگویی اداره‌ها، مشارکت شهروندان در رسیدگی و جبران خسارات وارده به آنان است.

قوانین داخلی سازمان بازرسی در این زمینه تصریح می کنند، که پس از وصول شکایت، بلافاصله مراتب به یکی از بازرسان و کارشناسان متخصص در رشته مربوطه ارجاع و شخص مذکور بررسی‌های لازم را انجام داده و نهایتاً با دریافت مستندات از دستگاه مشتکی عنه یا اخذ اظهارات مسوولین مربوطه نظر کارشناسی خود را بر وقوع و یا عدم وقوع تخلف اعلام می نماید. نکته قابل توجه اینکه به موجب ماده ۸ قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور کلیه مسوولان ذی ربط در وزارتخانه‌ها و سازمان‌ها و مؤسسات اسناد و اطلاعات و مدارک مورد لزوم در تحقیقات را بدون هر گونه فوت وقت در اختیار بازرسان یا بازرسان اعزامی قرار داده و همکاری لازم را مبذول دارند. چنانچه مسوولین امر از خواسته بازرس سرپیچی نموده و حاضر به ارسال اسناد و مدارک لازم نباشند و به اصطلاح از انجام این تکلیف قانونی استنکاف نمایند مطابق قانون به حبس یا انفصال موقت از خدمات دولتی و عمومی محکوم خواهند شد و در صورتی که اسناد و مدارک سرّی باشند رونوشت به طریق دست نویس تهیه می گردد؛ مگر در مواردی که بنا به تشخیص سازمان، تهیه تصویر آن ضروری باشد. در صورتی که اسناد سرّی در اختیار استانداری، دیوان محاسبات استان، اداره کل اطلاعات، واحدهای نظامی و انتظامی استان باشد دسترسی به این اسناد می باید با اجازه و

موافقت‌رییس سازمان صورت گیرد.

و ماده ۳۲ آیین نامه اجرایی قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور مقرر می‌دارد: هرگاه برای روشن شدن مطلب و رفع ابهام یا در جهت تکمیل اطلاعات، نیاز به اخذ توضیح از مسوولین و کارکنان دستگاه‌های مشمول نظارت و بازرسی باشد، آنان موظف هستند به سؤال‌های کتبی یا شفاهی بازرس پاسخ داده و مطالب آنان صورت جلسه خواهد شد و همچنین در صورت نیاز می‌توان اشخاص مزبور و سایر افراد مرتبط با موضوع را جهت اخذ توضیح به سازمان دعوت نمود.

این نهاد علاوه بر رسیدگی به شکایات شهروندان علیه دستگاه‌های دولتی و عمومی، به طور خودجوش و بدون شکایت نیز به تخلفات و سوءمدیریت نهادها، نظارت خود را اعمال می‌کند؛ تا آنجا که موظف بر بازرسی و نظارت مستمر بر کلیه وزارت خانه‌ها و ادارات و امور اداری و مالی دادگستری، سازمان‌ها و دستگاه‌های تابعه قوه قضائیه و نیروهای نظامی و انتظامی و مؤسسات و شرکت‌های دولتی و شهرداری‌ها و مؤسسات وابسته به آن‌ها و دفاتر اسناد رسمی و مؤسسات عام‌المنفعه و نهادهای انقلابی و سازمان‌هایی که تمام یا قسمتی از سرمایه یا سهام آنان متعلق به دولت است یا دولت به نحوی از انحاء بر آن‌ها نظارت یا کمک می‌نماید و کلیه سازمان‌هایی که شمول این قانون نسبت به آن‌ها مستلزم ذکر نام آن‌ها است، بر اساس برنامه منظم می‌باشد. بنابراین سازمان بازرسی کل کشور اختیار رسیدگی خودجوش و مستقل (بازرسی مستمر) علیه تخلفات و سوء عملکرد نهادهای عمومی و دولتی را دارد. زمانی که نظارت و بازرسی مستمر در کار باشد، حقوق و آزادی‌های عمومی مصرح در اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به ویژه بندهای ۶الی، ۱۰، ۱۲ و ۱۴ ذیل آن و سایر اصول مربوطه تأمین و تضمین می‌گردد.

همچنین این نهاد، بازرسی‌های فوق‌العاده‌ای حسب الامر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و یا به دستور رییس قوه قضائیه و یا درخواست رییس جمهور و یا کمیسیون اصل ۹۰ قانون اساسی مجلس شورای اسلامی و یا بنا به تقاضای وزیر یا مسوول دستگاه‌های اجرایی ذی ربط و یا در موردی که به نظر رییس سازمان ضروری تشخیص داده شود، انجام می‌دهد. این نوع بازرسی به لحاظ حساسیتی که در نوع آن وجود دارد می‌بایست در یک زمان معین و مشخص انجام و صرف نظر از ارسال گزارش به سازمان مرکزی، نسخه‌ای از گزارش نهایی آن به مراجع مربوطه (درخواست‌کننده) ارسال شود.

زیرا که قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور اعلام کرده است که موارد تخلف و نارسایی‌ها و سوء جریان‌های اداری و مالی در خصوص وزارت خانه‌ها و نهادهای انقلاب اسلامی و بنیادها به رییس جمهور و در خصوص مؤسسات و شرکت‌های دولتی و وابسته به دولت به وزیر ذی ربط و در مورد شهرداری‌ها و مؤسسات وابسته، به وزیر کشور و در خصوص مؤسسات غیر دولتی کمک‌بگیر از دولت به وزارت امور اقتصادی و دارایی و در خصوص سوء جریانات اداری و مالی

مراجع قضایی و واحدهای تابعه دادگستری به رییس قوه قضاییه و در موارد ارجاعی از کمیسیون اصل ۹۰ قانون اساسی نتیجه بازرسی به آن کمیسیون اعلام خواهد شد.

بند چهارم- از حیث ضمانت اجرای رسیدگی:

چنانچه از تعریف این نهاد فهمیده می شود ضمانت اجرای تصمیماتش ضمانت اجرای نرم است. یعنی این نهاد دارای قدرت لازم الاجرا برای اجرایی کردن تصمیمات خود نمی باشد بلکه این نهاد نتیجه تصمیمات خود را در قالب گزارش های ویژه و یا سالانه به نهادهایی که قانوناً برای دریافت آن ها ذی صلاح هستند ارایه می دهند. این نهاد نوعی دستگاه نفوذ و تأثیر است و از راه های فرا قضایی حل اختلافات بهره می گیرد و به افکار عمومی به ویژه از طریق انتشار گزارش فعالیت خود تکیه می کند (عباسی، ۱۳۸۹، ص ۲۶۸).

در کل نتیجه تمام بررسی ها و رسیدگی های سازمان بازرسی کل کشور، گزارش های بازرسی خواهد بود که توسط بازرسان تهیه و به مراجع مختلف ارسال می گردد. در بازرسی های سه گانه (بازرسی مستمر یا برنامه ای، فوق العاده و موردی) پس از تقدیم گزارش یا شکواییه به سازمان بازرسی کل کشور یا اداره های کل استانی آن، مراتب در دبیرخانه تشکیلات ثبت سپس از طریق مدیر کل به یکی از بازرسان یا کارشناسان متخصص ارجاع می شود. چنانچه کارشناسی لازم انجام شود و تخلفی احراز نگردد و یا دلایل کافی بر وقوع جرم یا تخلفی در دست نباشد پرونده با تنظیم مقدمه و شرحی از سوی بازرس مربوطه اظهار نظر شده سپس جهت ارزیابی نهایی به نظر سرپرست هیأت یا مدیر کل بازرسی خواهد رسید. مدیران کل نیز که عمدتاً از قضات قوه قضاییه تعیین می شوند با بررسی هایی که از اوراق پرونده به عمل می آورند چنانچه نظر بر عدم احراز تخلف یا جرم داشته باشند با اظهار نظر کارشناس یا بازرس پرونده موافقت نموده سپس دستور بایگانی آن را صادر و مسوولین دفتری نیز نتیجه رسیدگی را به شاکی ابلاغ می نمایند. چنانچه موضوع مطروحه در شکواییه خارج از وظایف و اختیارات سازمان بازرسی کل کشور باشد پرونده بایگانی و نتیجه آن به شاکی ابلاغ می شود (ماده ۱۴ آیین نامه اجرایی قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور). چنانچه نتیجه ارزیابی های به عمل آمده از سوی بازرسان و کارشناسان سازمان بر وقوع تخلف از سوی مسوولین دستگاه های دولتی (مشمول بازرسی) باشد پس از تهیه گزارش لازم پرونده به هیأت بدوی رسیدگی به تخلفات اداری جهت رسیدگی بعدی و صدور حکم ارسال خواهد شد بدین نحو که بازرس مربوطه بدو با ملاحظه اسناد و مدارک مربوطه ارزیابی های لازم را از گزارش یا شکواییه واصله به عمل آورده و پس از تکمیل و انطباق آن ها با مقررات قانونی، نظر نهایی خود را اعلام می نمایند.

برای مثال در مواردی که گزارش بازرسی متضمن اعلام تخلف اداری مدیران کل اداره‌ها و مقام‌های بالاتر تا سطح وزرا و هم طراز آنان باشد سازمان بازرسی کل کشور موضوع را جهت رسیدگی به هیأت تخلفات اداری نهاد ریاست جمهوری منعکس و تا حصول نتیجه پیگیری خواهد نمود و چنانچه تخلف از سوی مقامات و مدیران پایین تر از سطح مدیران کل صورت گرفته و در سازمان استانی نیز هیأت بدوی رسیدگی به تخلفات اداری تشکیل شده باشد پس از تأیید مراتب، پرونده به آن مرجع ارسال تا وفق مقررات رسیدگی و رأی مقتضی صادر شود در غیر این صورت به چنین تخلفاتی نیز در وزارت خانه مربوطه رسیدگی خواهد شد.

همچنین در مواردی که گزارش بازرسی متضمن اعلام وقوع جرمی باشد و جرم دارای حیثیت عمومی باشد رییس سازمان یا مقام‌ها مأذون از طرف وی (معاونین و مدیران کل سازمان) یک نسخه از گزارش را با دلایل و مدارک مربوطه برای تعقیب و مجازات مرتکب به مرجع قضایی ارسال و موضوع را تا حصول نتیجه نهایی پیگیری می نماید. مرجع قضایی رسیدگی کننده مکلف است وقت رسیدگی و جهت حضور را به اطلاع سازمان بازرسی کل کشور برسانند.

در نهایت اینکه مطابق ماده ۲ قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور، چنانچه بازرسان سازمان به وجود مصوبات خلاف قانون برخورد نمایند بلافاصله مراتب را به دیوان عدالت اداری کشور ارسال تا نسبت به ابطال این گونه مصوبات اقدام شود.

اما علاوه بر رسیدگی به شکایت‌ها و صدور گزارش، هدف اصلی و اساسی هر نهاد نظارتی در درجه اول می بایست اصلاح اموری باشد که در چارچوب قانون نبوده و مشکلاتی را برای مردم و دستگاه‌های اداری و اجرایی کشور فراهم می نماید. بدین معنا که در ضمن بازرسی ممکن است نواقصی مشاهده شود که نیازمند به اصلاح بوده و در این راستا باید پیشنهادهای لازم ارایه گردد یا اینکه بررسی‌ها فاقد هر گونه تخلف یا جرمی باشد ولی اصلاحات بعدی را بطلبد؛ در این صورت ارایه پیشنهادهای اصلاحی ضروری به نظر می رسد. پس از انجام بازرسی از دستگاه‌های مشمول بازرسی و نظارت‌های انجام شده، در آن قسمت که ضرورت ایجاب نماید، مستندات مربوطه جمع آوری سپس بازرسان و کارشناسان متخصص، ارزیابی‌های لازم را بر روی پرونده مورد نظر انجام و چنانچه نیازمند ارایه پیشنهادی باشد این پیشنهاد در انتهای گزارش‌های تنظیمی ارایه سپس جهت اجرای صحیح آن‌ها مراتب به دستگاه مورد بازرسی ارسال می گردد. پیشنهادهای اصلاحی ممکن است در جهات مختلف مطرح شود: گاه اصلاح رویه‌های عملی در دستگاه‌هاست، گاه جای و عزل مقامات و مسوولین واحدها بوده همچنان که ممکن است با ارایه پیشنهادی از حیث و میل بیت المال جلوگیری به عمل آید بنابراین ارایه پیشنهادهای سازنده و اصلاحی برای دستگاه‌های مشمول بازرسی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده و رویکرد سازمان بازرسی نیز بیش تر توجه به این امر می باشد (صفری دنیا چالی، ۱۳۹۱، ص ۹۷).

به موجب ماده ۱۰ قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور اشاره گردیده که وزیر یا مسوول دستگاه مربوطه موظف است از تاریخ دریافت گزارش هیأت بازرسی، حداکثر ظرف مدت ده روز عملیات اجرایی را جهت انجام پیشنهادهای مندرج در گزارش مزبور شروع و مفاد جریان کار را مرتباً به اطلاع سازمان برساند. سازمان بازرسی موظف است اجرای پیشنهادهای اصلاحی خود را تا حصول نتیجه نهایی از طریق مکاتبه، دعوت از مسوولان ذی ربط، انجام بازرسی (اعزام بازرس یا هیأت بازرسی) و یا هر طریق قانونی دیگر پیگیری نماید و در صورت عدم اجرای آن ها بدون عذر موجه، اقدام های زیر را انجام دهد:

الف: تذکر و تأکید بر اجرای پیشنهاد به مسوول مربوطه در مهلت مقرر با توجه به تبصره ماده ۱۰ قانون.

ب: تهیه گزارش استنکاف از اجرای پیشنهادهای قانونی سازمان و ارسال آن به مرجع قضایی پس از طی تشریفات مربوطه به ارسال گزارش.

ضمناً در ارایه پیشنهاد های اصلاحی باید مواردی رعایت شود که در ماده ۵۰ آیین نامه اجرایی قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور به صراحت به آن اشاره شده است.

در نهایت اینکه، وظیفه سازمان بازرسی صرفاً مچ گیری و برخورد با جرایم و تخلف نبوده بلکه بیش تر جنبه پیشگیرانه داشته و از مدیران و مسوولین پر تلاش و قانون مدار جامعه حمایت خواهد نمود. اگر به محتوای ماده ۴ آیین نامه اجرایی قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور به دقت توجه نماییم به وظایف بازرسی و هیأت های بازرسی را در بخش های مختلف اشاره شده است به عنوان مثال:

الف: عملکرد دستگاه از حیث حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین شامل تناسب ساختار با مأموریت و وظایف دستگاه، انجام برنامه ها، طرح ها و درجه رشد و ارتقا و نیل به اهداف تعیین شده شناسایی نقاط قوت، ضعف فرصت ها و تهدیدات و مفاصل اداری و مالی.

ب: نحوه عملکرد و رفتار مسوولان از حیث اصول مدیریت، استفاده از منابع، ایجاد تحول و به کار گیری فناوری های نوین در جهت تسریع و تسهیل در امور و نیز صحت عمل، حسن شهرت، انضباط، مسوولیت پذیری و پاسخ گویی، رعایت حقوق مردم و اخلاق حرفه ای و شئون اسلامی. سپس در بند و ماده ۵۰ آیین نامه مذکور که راجع به ارایه پیشنهادهای گزارش بوده به تشویق، تقدیر، ارتقا، اعطا نشان و درجه و ... اشاره نموده است.

مطابق مواد فوق، قطعاً تشویق مدیران و مسوولینی که در حوزه وظایف خود موفق عمل می کنند، اثر فرهنگی بسیار مثبتی در تسری مدیریت کارا و اثربخش در پی خواهد داشت. امروزه به دلیل وجود ابزارهای ارتباطی و اطلاعاتی که باعث می شود هر فرد از وضعیت دیگران آگاهی پیدا نماید، زمانی که دیگران مطلع شوند مسوولی به لحاظ برخورد درست با ارباب رجوع یا حضور به

موقع در محل کار خود مورد تشویق مسوولین نظارتی کشور قرار گرفته، تمام تلاش خود را بر آن خواهد گذاشت تا با انجام صحیح وظایف و بهره‌وری بیش‌تر، خود نیز در زمره تشویق‌شوندگان قرار گیرند لذا نقش سازمان بازرسی بسیار با اهمیت است.

بنابراین با توجه به مطالبی که ذکر شد، نمی‌توان جایگاه سازمان بازرسی کل کشور و پتانسیل آن را نادیده انگاشت. زیرا چنان‌که گفته شد این نهاد از سوی نهادهای نظارتی قضایی نیز مورد حمایت می‌باشد و در مواقع لزوم می‌تواند از وجود آن‌ها بهره‌برد و با توجه به صلاحیت مبنی بر صدور گزارش، می‌تواند در جنبه‌های مختلفی اثرگذار باشد باز خورد این صلاحیت سازمان، ممکن است در قالب آسیب‌شناسی و پیش‌گیری و مقابله با سوء جریانات اداری و مالی، پاسخگویی مقامات خاطی، شفافیت اداری، ایجاد زمینه قانونگذاری و تجلی یابد.

نتیجه‌گیری:

نظارت و کنترل عبارت است از رابطه‌ای است که بین دو عامل نظارت‌کننده و نظارت‌شونده در جهت تحقق خواسته‌ها و اهداف معینی برقرار می‌گردد دستگاه‌های نظارتی وظیفه دارند اهدافی را که در قانون اساسی و قانون عادی و آیین‌نامه‌های اجرایی و بخش‌نامه‌های پیش‌بینی شده با عملکرد دستگاه‌های اجرایی مطابقت داده و در صورت عدم تحقق اهداف مورد نظر و مشاهده نقایص، طرق اصلاح را پیشنهاد نمایند.

از فواید نهاد‌های نظارتی و بازرسی در کشور را می‌توان جلوگیری از خطا و کاهش تخلفات، جلوگیری از سوءاستفاده، بالا رفتن دقت و سرعت در کار و ارتقای عملکرد، اصلاح رفتار کارگزاران، افزایش اعتماد مردم به مسوولان، جلوگیری از نفوذ خداوندان زر و زور و تزویر بر کارکنان، ایجاد رقابت برای انجام کارهای بهتر و دقیق‌تر، شفاف شدن فعالیت‌ها هدایت و کمک‌رسانی به دست‌اندرکاران امور، برخورد شایسته با مراجعین، جلوگیری از ضرر و زیان احتمالی بر نظام و تشکیلات، هوشیاری مسوولان و کارآمدی دستگاه‌های دولتی را نام ببریم. ویژگی دیگر این نهاد نظارتی، عکس‌العمل و واکنشی است که نسبت به وجوه مثبت و منفی عملکرد دستگاه‌های دولتی و عمومی نشان می‌دهد و از این طریق موجب سالم‌سازی نظام اداری کشور می‌شود.

سازمان بازرسی کل کشور به موجب اصل ۱۷۴ قانون اساسی وظیفه نظارت بر حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین در دستگاه‌های اداری کشور را بر عهده دارد، اما با توجه به رابطه‌سازمانی که با قوه قضاییه دارد فاقد اختیار اتخاذ تصمیمات لازم الاجرا به مانند محاکم قضایی می‌باشد و یک نهاد فراقضایی محسوب می‌شود. این نهاد هم به شکایات شهروندان علیه سوء عملکرد و تخلفات دستگاه‌های دولتی و عمومی رسیدگی می‌کند و نتایج رسیدگی خود را در قالب‌هایی همچون صدور توصیه‌نامه و گزارش‌ها به نهادهایی که قانون مشخص کرده ارایه می‌دهند. همچنین این

سازمان باید به وسیله عوامل فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، اداری، مدیریتی، حقوقی و قضایی راهکارهای متناسب با موضوع تخلف را به سازمان ها و نهادهای اجرایی ارائه دهد.

منابع:

- انصاری، ولی الله (۱۳۸۶). کلیات حقوق اداری: از لحاظ نظری، عملی و تطبیقی، تهران، انتشارات میزان
- دادگر، یدالله (۱۳۸۰). مبانی و اصول علم اقتصاد، کلیاتی از اقتصاد برای همه، حوزه علمیه قم، دفتر تبلیغات اسلامی.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۸۵). فرهنگ متوسط دهخدا، به کوشش غلامرضا ستوده و دیگران، چاپ اول، تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- صفر خانی، حسن (۱۳۸۸). نظارت نوین و نقش سازمان بازرسی کل کشور در تحقق آن، دانش ارزیابی سال اول شماره ۱.
- صفری دنیا چالی، مسعود (۱۳۹۱). درآمدی بر نظارت و بازرسی در ایران با تأکید بر سازمان بازرسی کل کشور، سمنان انتشارات حبله رود.
- صادقی، محمد علی (۱۳۸۳). نقش نظارت در استقرار و تقویت فرهنگ پاسخگو، مجموعه مقاله‌های سومین همایش نظارت و بازرسی، تهران، سازمان بازرسی کل کشور.
- طباطبایی مؤتمنی، منوچهر (۱۳۸۸). آزادی های عمومی و حقوق بشر، چاپ چهارم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- عباسی، بیژن (۱۳۸۹). حقوق اداری، چاپ اول، تهران، انتشارات دادگستر.
- علامه جعفری (ره) (۱۳۷۹). نهج البلاغه علی علیه السلام
- عمید زنجانی، عباس - علی موسی زاده، ابراهیم (۱۳۸۹). نظارت بر اعمال حکومت و عدالت اداری، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- گر جی از ندریانی، علی اکبر - بابایی، مهدی، آمبودزمان هم سنجی سامانه های ایران، فرانسه و انگلیس، مجله تحقیقات حقوقی شماره ۵۷.
- موسی زاده، ابراهیم (۱۳۹۰). بررسی تطبیقی کمیسیون اصل نود و نهاد آمبودزمان، فصلنامه دیدگاه های حقوقی قضایی.
- میر محمدی، سید محمد (۱۳۸۳). الگوی نظارت و کنترل در نظام اداری جمهوری اسلامی ایران، تهران، انتشارات سمت.

هاشمی، محمد (۱۳۸۶). حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، چاپ چهاردهم، تهران، نشر میزان.

قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور ۱۳۷۵.

قانون اصلاحی تشکیل سازمان بازرسی کل کشور ۱۳۸۷.

آیین نامه اجرایی قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور.

سایت سازمان بازرسی کل کشور.